

Posudek vedoucího bakalářské práce

Roman Vojtechovský: Porovnanie podoby znakovej zásoby českého znakového jazyka a slovenského znakového jazyka pre oblasť: rodina

(FF UK v Praze, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, obor Čeština v komunikaci neslyšících)

Bakalářská práce Romana Vojtechovského je v mnohém jedinečná. Je to první práce v oboru porovnávající dva znakové jazyky (český znakový jazyk a slovenský znakový jazyk), první absolventská práce zahraničního studenta (prvního neslyšícího slovenského lingvisty) a zároveň první práce psaná v jiném jazyce než v češtině.

Ihned v úvodu je třeba ocenit velmi aktivní a samostatný přístup diplomanta. Práce byla zadána v dubnu 2009, ale až do ledna 2011, kdy došlo ke změně vedoucího práce, pracoval diplomant zcela samostatně, bez konzultací s tehdejšími vedoucími práce. V době, kdy jsem práci viděla poprvé, byla v podstatě již napsána a moje role byla spíše poradní a konzultační.

Práce je rozdělena do dvou částí. V první části diplomant na necelých dvaceti stranách podává stručné, ale přehledně a logicky strukturované informace o českém a slovenském znakovém jazyce, o jejich lexikální zásobě a jejím obohacování. To vše staví do kontrastu s mluvenou češtinou a slovenštinou. S některými pasážemi by jistě bylo možné polemizovat, většinou se však jedná o komparaci z jiných českých nebo slovenských publikací, proto se této části nebudu ve svém posudku více věnovat a přejdu rovnou ke druhé – stěžejní části. V ní diplomant prezentuje vlastní výzkum, v jehož rámci excerpoval lexémy používané pro označení členů širší rodiny ve slovnících a příručkách prezentujících lexikální zásobu češtiny (3), slovenštiny (5), českého ZJ (7) a slovenského ZJ (8). Výsledkem je 42 označení v češtině a 44 ve slovenštině (v češtině neexistuje ekvivalent k lexémům *svat* a *svatka*) a odpovídající lexémy v českém a slovenském znakovém jazyce. Na stejný tematický okruh se diplomant zaměřil i při elicítaci: Dvanácti rodilým mluvčím českého ZJ a dvanácti rodilým mluvčím slovenského ZJ předložil schémata „kačeří rodiny“ a žádal je o označení všech členů široké rodiny. Oceňuji, že diplomant zpětně upozorňuje na úskalí této metody a zároveň přináší návrhy na její vylepšení: *„Niektorí informanti sa žiaľ/bohu snažili produkovať lexémy v českom či slovenskom ZJ pre každú postavičku, aj keď spontánne žiadny lexém nepoužívajú. Naopak niektorí informanti niektoré postavičky preskočili. Keďže sme stáli za kamerou, nebolo v našich silách zároveň komunikovať s informantom. V tomto prípade by bol vyhovujúci výskumník – pomocník“* (s. 32).

Nejrozsáhlejší část práce (zhruba 145 stran) pak tvoří fotografie zkoumaných lexémů s jejich popisy. Jedná se o více než 200 fotografií; na všech je figurantem diplomant, který z důvodu utajení informantů přeznačoval všechny lexémy získané elicítací, ale i všechny lexémy získané excerpcí. Popisy mají vždy stejnou strukturu: *elicítacia lexémy* + počet informantů, kteří lexém použili (nebylo by přehlednější místo absolutních čísel používat procentuální vyjádření?); *excerpcia lexémy* + počet publikací, kde se lexém vyskytuje (opět: nebylo by přehlednější místo absolutních čísel používat procentuální vyjádření?); *jazyková povaha lexémy*: transparentní/translucentní/arbitrární; *motivovanost lexémy* + popis motivovanosti. Na začátku každé kapitoly pojednávající o jedné dvojici lexémů v českém a slovenském ZJ (kap. 4.2.1 – 4.2.37) je schéma „*ja vo vzťahu k ...*“ a na konci „*komparácia lexémy medzi českým ZJ*

a slovenským ZJ“ a velmi krátké shrnutí (zde jsem se ne vždy „dopočítala“, např. počet porovnávaných znaků se lišil od počtu znaků na fotografiích). Osobně bych tuto – výrazně analyticky pojatou část práce – doporučovala zřehlednit a tím i podstatně zkrátit: Popisky psát vedle fotografií, ne pod ně. Využívat tabulky a zařadit více souvislého usouvztažňujícího textu.

Za nejcennější v celé práci považuji závěry výzkumu prezentované na s. 182 – 192, na s. 182 – 184 bych však uvítala, kdyby byly připojeny výčty shodných/podobných/odlišných a transparentních/translucentních/arbitrárních lexémů.

Po formální stránce je práce zpracována pečlivě, tu a tam se v ní vyskytují problémy při odkazování (např. na s. 8 a 10 není jasné, z jaké Brožíkovy publikace diplomant zprostředkovaně cituje; rok u článku Macurové a Novákové na s. 20 se liší od roku uvedeného v seznamu použité literatury; u Tarcsiové chybí v seznamu použité literatury rok publikování), nejednotné a normě neodpovídající je uvádění internetových zdrojů. V seznamu použité literatury nejsou uvedeny všechny publikace, o nichž se autor zmiňuje v textu (např. Slovník slovenského jazyka, s. 25), někdy diplomant zbytečně cituje ze sekundárních zdrojů, přestože primární zdroje jsou běžně dostupné. Jako nerodilý mluvčí slovenštiny se necítím kompetentní posuzovat jazykovou úroveň práce, ale domnívám se, že v ní i po závěrečné redakci občas zůstaly gramatické chyby a formulační neobratnosti. Diplomant pracoval s česky, slovensky, anglicky a španělsky psanými zdroji. Nejsem si jistá, zda bylo nutné české texty překládat do slovenštiny.

Bylo by jistě možno položit diplomantovi mnoho otázek. Já si jich dovolím devět. Většinou se týkají výzkumné části.

1. V zadání práce bylo diplomantovi uloženo prostudovat *všechny* dostupné materiály týkající se znakové zásoby českého a slovenského znakového jazyka a provést v nich excepci znaků, kterými jsou pojmenovávány členové širší rodiny. Proč diplomant neexcerpoval všechny dostupné publikace prezentující znakovou zásobu českého znakového jazyka (české znakové řeči), dokonce ani ne všechny tituly uvedené v seznamu literatury v zadání? Jak tomu bylo u publikací zachycujících lexikální zásobu slovenského znakového jazyka?
2. Znaky získané excerpcí měl diplomant doplnit znaky získanými elicitací (to učinil), ale také znaky získanými ve spontánních rozhovorech s rodilými mluvčími znakového jazyka. To neučinil. Proč? A v čem by tento způsob získávání sledovaných lexémů mohl být pro práci užitečný?
3. Zadání dále diplomantovi ukládalo na základě rozhovorů s respondenty zachytit náhledy na motivovanost jednotlivých znaků, shrnout nejčastěji zohledněné skutečnosti ve vytvořených a užívaných znacích. Proč diplomant tyto rozhovory o motivovanosti jednotlivých znaků vůbec nerealizoval a motivovanost „určoval“ pouze na základě své vlastní jazykové intuice a jazykové intuice jedné slovenské respondentky?
4. Na s. 8 diplomant uvádí, že český, slovenský, maďarský, slovinský, rakouský a také francouzský znakový jazyk „*majú lexikálne podobnosti*“. Má pro tuto skutečnost diplomant nějaké vysvětlení? Lze její příčiny hledat ve společné rakousko-uherské minulosti? Nebo má tato podobnost (je-li pravdivá) kořeny ve vzniku institucionálního školství pro neslyšící v Evropě v 18. a v 19. století? A pokud by opravdu tehdejší ústavy pro hluchoněmé hrály ve formování národních znakových jazyků tak stěžejní roli (což diplomant ve své práci naznačuje), o čem to vypovídá (může vypovídat) z hlediska fylogeneze znakových jazyků?

5. Proč nejsou v seznamu na s. 36 a 37 lexémy *rodiče/rodičia a prarodiče/starý rodičia (rodič, babička/stará mama, dědeček/dědo/starý oco, vnuk, vnučka* a dokonce *pravnuk a pravnučka* v něm jsou)? Patřily by sem i lexémy *svatovci a svokrovci*? Souvisí existence/neexistence těchto označení v češtině/slovenštině s jejich existencí/neexistencí v příslušném znakovém jazyce?
6. Tento dotaz se týká metodiky komparace lexémů českého a slovenského znakového jazyka. Metodiku porovnávání si vytvořil diplomant sám. Na s. 33 uvádí, že ji převzal ze zahraničních studií, které se (dle informací ze seznamu použité literatury) zabývaly mexickým ZJ, španělským ZJ, jordánským ZJ, taiwanským ZJ, filipínským ZJ a indickým ZJ. Dále však prezentuje metodiky pouze ze tří studií, přičemž metodika 1. a 2. (s. 33) je podle mého názoru totožná.
 - a. Proč diplomant opomenul další výše uvedené výzkumy?
 - b. Proč ve své vlastní metodice pracoval pouze se škálou *shodnost – podobnost – odlišnost*? Proč nezvolil jemnější měřítko (a přesnější kritéria, než jsou popsána na s. 33 – 35)? Proč nepoužil nějaké kvantitativní vyjádření míry shodnosti vs. odlišnosti?
7. Opravdu jde např. u znaku BRATRANEC (obr. č. 16, 17, 18, 19, 20) o inicializaci?
8. Proč v případě shodnosti českého a slovenského znaku (např. MANŽELKA, obr. č. 40) zvolil diplomant znázornění těchto dvou znaků jednou fotografií s jedním popisem? Je tento postup pro čtenáře, který si chce oba znaky porovnat, přehledný? Nebylo by lepší znázorňovat české vs. slovenské znaky vedle sebe, popř. v tabulce?
9. Mohl by diplomant blíže popsat postup, jak určoval transparentnost, translucidentnost a arbitrárnost zkoumaných znaků?

Závěr: Bakalářská práce Romana Vojtechovského splňuje požadavky kladené na bakalářské práce a doporučuji ji k obhajobě. Ve značně zhuštěné verzi (avšak doplněné o shrnující a usouvztažňující pasáže) ji doporučuji k publikování.

9. února 2012

Andrea Hudáková

Návrh hodnocení: VÝBORNĚ – VELMI DOBŘĚ (v závislosti na průběhu obhajoby)